

Aeschylum ut apud Euripidem et Sophoclem Philoctetam armis privatum esse Dio certis verbis dixit. Dionem non satis diligenter de raptu sive furto armorum verba facere nihil refert, cum constet ea aliquo modo Ulixi tradita esse. Simili ratione atque Sophoclem etiam Aeschylum vehementissimo morbi impetu Philoctetam corripi fecisse cum ex duobus fragmentis intellegatur (frgm. 254 et 255)

ὦ πόες, ἀρήσω σε . . .
ὦ θάνατε Παιάν, μὴ μ' ἀτιμιάσης μολεῖν
μόνος γὰρ εἰ σὺ τῶν ἀνηγεστῶν κακῶν
λατρός, ἄλγος δ' οὐδὲν ἄπτεται νεκροῦ,

tum Ulixis in manus arma venisse verisimile est. Philoctetam cum morbum ingruere sentiret arma ex pinu suspendisse et ab Ulixite petisse ut dum expergisceretur servaret Wecklein²¹ coniecit. Probabilius esse mihi videtur Philoctetam ipsum arcum et sagittas Ulixi cum fide tradidisse. Deinde hic, cum ille morbi vi correptus dormiret, Lemnios de vero consilio certiores fecit et oravit ut se adiuvarent. Cum vero Philocteta experrectus ut arma redderet ab eo postulare, recusavit quominus petenti obsequeretur. Cui arbitrato deceptum se esse ab eo cum fidem tantam habuisset Ulixes quis esset professus persuadebat ut ira mitigata secum Troiam proficisceretur. Philocteta primo cum inimicissimi viri insidiis circumventum se esse cognosceret eum secuturum se esse negavit, dum Ulixi *πειθοί ἀναγκαίᾳ* contingeret ut eius odium Graecorum leniret. Atque cum falsa se ei narravisse profiteretur neque sua ipsius culpa eum expositum esse demonstraret, sed ex deorum voluntate id factum esse, fore ut eius morbo Machao medicus mederetur pronuntiavit. Helenum vatem Troianum insidiis captum vaticinatum esse Troiam capi non posse nisi Graeci Philoctetam Lemno arcessivissent. Itaque se Lemnum venisse ut ab eo peteret ut odio dimisso voluntati deorum obsequeretur et Graecis auxilio veniret et Troianos malorum auctores praecipuos ulcisceretur. Denique Philocteta gravibus verbis Ulixis commotus est, ut cum Graecis animum conciliaret. Ad Aeschylum optime quadrare puto verba haec Dionis: *πλὴν ἀφαιρούμενος γε τῶν ὀπλῶν ἦν Φιλοκτήτης ἐπὶ τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Τροίαν ἀναγόμενος, τὸ μὲν πλέον ἐκόν, τὸ δὲ καὶ πειθοί ἀναγκαίᾳ, ἐπειδὴ τῶν ὀπλῶν ἐστέρητο, ἃ τοῦτο μὲν βίον αὐτῷ παρεῖχεν ἐν τῇ νήσῳ, τοῦτο δὲ θάρος ἐν τῇ τοιαύτῃ νόσῳ, ἅμα δὲ εὐκλειαν.* Summa cupiditate inflammatus gloriae adipiscendae et in spem adductus patriae recuperandae deos patrios cum his verbis imploraret (frgm. 249):

Σπερχεῖε ποταμὲ βοόνομοι ἔ' ἐπιστροφαί

ad navem cum Ulixite se descensurum esse promisit. Dei intervenientis auxilio opus non erat.²²

In ipso fine fabulae cursum qui navi tenendus esset sive chorum sive deum quempiam explicavisse Hermann putavit. Eum exitum tragoediae fuisse verisimile non est; immo cum ad navem descenderet alternis versibus Philoctetam et chorum benevolentiam et benignitatem deorum fortunam quoque adversam bene vertentium celebravisse suspicor.

Eam dispositionem fabulae Aeschyleae fuisse quamquam arbitror, tamen multa incertissima esse concedo. Id quidem ex iis quae Dio memoriae prodidit intellegitur Aeschylum in Philocteta simpliciter res explicavisse neque longe ab epicorum Graecorum exemplo abisse.

De Euripidis Philocteta.

Euripidis Philoctetam, quam fabulam olymp. 87,1 Pythodoro archonte una cum Medea Dictye Theristis actam esse didascalia Aristophanis grammatici ad Medeam docemur, Aeschyli Philoctetae contrariam esse Dio iudicavit. Cuius fabulae cum simplicitatem et sublimitatem et gravitatem laudaret, illam tragoediam implicatam esse maximeque id studuisse Euripidem memoriae prodidit, ne quid incredibile inesset in fabula neve neglectum esse videretur. Neque simpliciter poetam rebus usum esse, sed summa dicendi vi, ut iis qui arti rhetoricae studerent eius tragoedia summo usui esset.²³ Prologum agentem Ulixem eum fecisse,

²¹ Stoffe und Wirkung 8.

²² cf. Dionem: *καὶ μὴν ἢ τοῦ Ὀδυσσεύος πρὸς τὸν Φιλοκλήτην ἀπάτη καὶ οἱ λόγοι, δι' ὧν προσηγάγετο αὐτόν, οὐ μόνον εὐσημονέστεροι καὶ ἥρωι πρόποντες . . . ἀλλὰ . . . καὶ πιθανώτεροι.*

²³ cf. Quint. inst. orat. X, 1, 67: *Illud quidem nemo non fateatur necesse est iis qui ad agendum se parant utiliorem longe fore Euripidem.*

qui multa de indole hominum et ipsius natura proferret²⁴ totiusque fabulae argumentum enarraret. Diomede comite eum Lemnum venisse formamque eius ne a Philocteta agnosceretur a Minerva mutata esse. Philoctetae odium cum Graecorum tum Ulixis maximum esse. Troianos quoque legatos Lemnum venisse, qui magnis pollicitationibus Philoctetam commoverent, ut Troiam ipsos secutus ab interitu defenderet. Neque Philoctetam exsilium novem annorum omnis hominum consuetudinis expertem pertulisse, sed saepius ad eum venisse unum ex Lemniis incolis nomine Actorem, quem, quamquam Euripides eum pastorem induxisse verisimile est, posteriores poetae regem insulae Lemni appellaverunt.²⁵ Chorum fabulae Euripideae compositum fuisse ex Lemniis, qui in scenam prodeuntes apud Philoctetam se excusavissent, quod tanta annorum serie eum neque visitavissent neque adiuvisissent.

Quae cum de fabula Euripidea Dio Chrysostomus proferat, multa tamen incertissima sunt. Quibus personis Euripides in fabula usus sit constat, quas partes ii egerint dubium est, neque quem ordinem singulorum tragoediae actuum poeta secutus sit certe demonstrari potest. Actorem illum pastorem Lemnium personam fictam fuisse neque ullas in tragoedia partes egisse Wecklein contendit²⁶, neque tamen argumenta satis gravia quibus opinionem probaret proferre potuit. Etenim Actorem saepius secum convenisse Philoctetam ipsum Lemniis narravisse probabile esse nego; nonne verisimilius est Actorem, cum indigenas de peregrino illo homine certiores faceret, tandem assecutum esse ut Lemnii illius visendi causa advenirent? Itaque Actorem veram tragoediae personam fuisse affirmo, neque vero qua in parte fabulae productus sit diiudicare licet. Utque haec quaestio, quae de Actore extat, ambigua est critque, ita multa alia sunt, quae iis subsidiis quae nobis sunt disceptari non possunt. Totam fabulam Euripideam ut restituamus minime fieri potest, satis habemus cognoscere qui singulorum actuum processus fuerit.

Quae cum ita essent opportunissime accidit, quod Dio praeter declamationem laudatam alteram orationem scripsit, qua eum argumentum prologi fabulae Euripideae tam effuse enarravisse iam dudum viri docti intellexerunt ut praeter versus ipsos nihil desideraremus.²⁷ Qua de re cum adhuc omnes qui ei quaestioni studuerunt consenserint, nunc quidem non deesse videntur, qui dubitent num ea paraphrasis quam dicimus ad Euripidis prologum spectet.²⁸ Comparantibus vero ea, quae in oratione 52 de prologo Philoctetae Euripidis Dio memoriae prodidit, cum paraphraseos verbis concedendum est utraque declamatione de eadem re eadem proferri; accedit quod nonnullis fragmentis ex Euripidis tragoedia servatis plane demonstratur Dionem ad verbum fere Euripidis versus metro soluto repetisse, ut dubitari non possit quin prologus fabulae in illa declamatione insit.

Prodiit igitur in scenam Ulixes forma a Minerva mutata et haec fere dixit: Timere sese ne falso a Graecis sapientissimus et optimus putaretur. Cum enim sibi liceret in otio vitam degere semper summa pericula pro communi salute se suscipere (frgm. 787):

*πῶς δ' ἂν φρονοῖην ὃ παρῆν ἀπραγμόνως
ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένῳ στρατοῦ
ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;*

Omnium ambitiosissimos esse homines maximoque in honore esse eos, qui maximis laboribus et periculis ad summam laudem gloriamque contendere viderentur (frgm. 788):

*οἱ δὲν γὰρ οὕτω χάρον ὡς ἀνὴρ ἔφν.
τοὺς γὰρ περισσοῦς καὶ τι πρᾶσσοντας πλέον
τιμῶμεν ἄνδρας τ' ἐν πόλει νομίζομεν.*

Se quoque qua esset cupiditate laudis adipiscendae in eorum numero esse qui nova pericula subirent, ne gloria rebus prius gestis parata obsolesceret (frgm. 789):

*ὀκνῶν δὲ μόχθων τῶν πρὶν ἐχέαι χάριν
καὶ τοὺς παρόντας οὐκ ἀποθῶμαι πόνους.*

Tum quoque Lemnum se venisse ut negotium difficillimum et periculosissimum transigeret. Helenum enim vatem Troianum insidiis captum vaticinatum esse sine Philocteta et armis Herculis, quae is teneret,

²⁴ Welcker, Die griechischen Tragödien mit Rücksicht auf den epischen Kyklos geordnet 512: Odysseus als Prolog gebraucht einen Eingang, der auch einem athenischen Staatsredner hätte dienen können.

²⁵ Hygin. fab. 102.

²⁶ Stoffe und Wirkung 12: Man darf nach Dio den Aktor nicht für eine Person des Dramas halten; denn für das Auftreten desselben ist an keiner Stelle der Handlung ein geeigneter Platz.

²⁷ orat. 59: *Φιλοκτήτης*.

²⁸ cf. Marx, Philoktet-Hephaistos i. Neue Jahrb. f. d. klass. Altert. 1904, VII, 680.

Troiam capi non posse. Cuius reducendi causa se adesse, cui ipse novem annis ante auctor exilii fuisset. Primo quidem cum quantum Philoctetae in se odium esset non ignoraret id negotium suscipere se dubitavisse, dum Minerva per somnum sibi visa se adhortaretur, ut bono animo Lemnum proficisceretur. Fretum auxilio deae, quippe quae pollicita esset se ipsius formam ne a Philocteta agnosceretur mutaturam esse, se adesse. A Phrygibus quoque haud nesciis quantum odium Philoctetae Graecorum esset legatos missos esse, qui magnis eum donis commoverent, ut Troiam ipsos sequeretur et urbem ab interitu defenderet. Maxime igitur id sibi studendum esse, ut illum prohiberet cum Troianis animum conciliare, ne totum bellum a Graecis frustra gestum esset.

Quae cum Ulixes dixisset, procul Philoctetam pellibus ferarum indutum morbo diutino deformatum claudum altero pede accedentem vidit et Minervam imploravit, ut fidem datam praestaret. Philocteta admiratus quod virum sibi ignotum aspiceret et veritus ne ille aut praedandi aut sui irridendi causa venisset ex eo quis esset sciscitatus est. Vix autem comperit eum ex Graecis Troiam profectis unum esse, cum arcum intendit, ut sagittis eum perfoderet. Aegre Ulixi contigit ut Philoctetam summa ira incensum mitigaret; se quoque cum Graecis tum Ulixi inimicissimum esse narravit, a quo summam iniuriam accepisset. Falso ab eo Palamedem prodicionis accusatum et a Graecis interfectum esse neque prius Ulixem, pestem illam totius Graecorum exercitus, acquievissse quam omnes eius comites trucidarentur. Aegre se ex caede effugisse et clam noctu Lemnum venisse; obsecrare et obtestari se illum ut se reciperet dum occasio domum revertendi daretur. Philocteta ab eodem viro nefario summam iniuriam se accipere meminit: cum praedictum esset fieri non posse ut Graeci Troiam caperent nisi in Chrysaie nymphae ara victimas cecidissent, se iis ubi illa ara sita esset demonstravisse, in qua ipse cum Hercule Troiam profecto immolavisset; tum viperam illam aram custodientis morsu vulneratum et Ulixem auctore a Graecis in insula Lemno se relictum esse. Misericordia illius commotus eum invitavit ut, vitae suae particeps fieret, petivitque ab eo, ne tristi horridoque ipsius aspectu aut taetro domicilio deterreretur (frgm. 790):

δύσμορφα μέντοι τάνδον εἰσιδεῖν, ξένη.

Morbi vim, cum initio perferri vix posset, tot annis interiectis minutam esse, tamen interdum vehementissimis doloribus se corripi. Fortasse huc spectat frgm. 792:

γαργάσαν, ἢ μὲν σάρκα θωνᾶται ποδός.

Tum in antrum abierunt.

Quae omnia cum plana sint unam rem desideramus. Wecklein²⁹ suo iure offendit quod Ulixes prologum agens mentionem Diomedis, quo eum comite usum esse Dio orat. 52 dixit, non fecisset. Diomedem in fabula Euripidea partes secundas egisse ex scholio ad versum primum Philoctetae Sophoclis intellegitur. Cum vero is quoque, cum Philoctetae odium omnium Graecorum maximum esset, mutata forma produceretur necesse esset, fieri non potuit quin in prologo de eo verba fierent iique qui spectabant quas ille partes ageret docerentur. Ulixem, priusquam Philocteta prodiret, Diomedem ad navem remanere iussum esse spectatores certiores fecisse probabiliter Wecklein coniecit.

Aliam de prologo fabulae Euripideae quaestionem Ribbeck movit, apud quem l. l. 383 scriptum legimus: Damit ist aber noch nicht ausgemacht, dass bei dem Tragiker die beiden paraphrasierten Scenen wirklich unmittelbar so aufeinander folgten. Dem Sophisten kam es nur darauf an die pikante Situation der Begegnung des Odysseus mit seinem Todfeinde zu fixieren. Ging dieser bei Euripides eine Unterredung mit Aktor . . . voraus, so konnte er diese als für seinen Zweck entbehrlich, ja störend überspringen, ohne an seiner Unterlage übrigens etwas ändern zu müssen. Neque vero cum duas partes prologi Dionis paraphrasi relatas diversis ex actibus fabulae a rhetore in unam contractas esse putaret, eorum qui post eum de Philocteta Euripidis disseruerunt, assensum tulit. Nam Wecklein³⁰ annotavit: Der Übergang bei Dio trägt so sehr dramatisches Gepräge, dass eine Trennung beider paraphrasierten Stücke nicht mit Ribbeck anzunehmen ist. Accedit quod in orat. 52 Dio rettulit Lemnios statim i. e. cum parodum agerent apud Philoctetam se excusavisse quod ad id tempus nullam illius rationem habuissent. Philocteta igitur cum chorus in scenam prodiret adfuerit necesse est. Itaque cum fieri non possit, ut intra prologum et chori parodum alius tragoediae actus intercesserit, prologi partes minime disiungendae sunt.

Qui post parodum chori processus actionis fuerit maximus inter viros doctos dissensus est.

²⁹ Über fragmentarisch erhaltene Tragödien des Euripides i. Sitz. Ber. d. Bayr. Akad. phil. hist. Kl. 1888, I, 129 et Stoffe u. Wirkung 10.

³⁰ Sitz. Ber. 127.

Welcker³¹, cum Ulixem non solum advenisse sed Diomede comite usum esse constaret, hunc ab initio insidiis abditum fuisse arbitratus Ulixi aliqua ratione contigisse putavit, ut Philoctetam morbi impetu vehementissimo victum armis privaret; tum Troianorum legatos venisse, qui Philoctetam Troiam arcesserent; quibus Ulixem contradixisse et Philoctetae persuasisse, ut eorum preces repudiaret, denique cum arcum manibus teneret neque Philoctetae odium timeret, ipsum quis esset confessum esse vaticinioque Heleni nuntiato Philoctetam commovisse, ut iram suam Graecorum leniret et cupiditate pugnandi inflammatus ad navem secum descenderet. Hartung³² post prologum statim Troianorum legatos productos a Philocteta Ulixem auctore repulsam tulisse arbitratus est; deinde cum Philoctetae morbi impetus certo tempore recurrere soleret, Actorem Lemnium ne aegrotanti deesset prodisse; Philocteta collapsa Ulixem Actori quis esset quidque vellet aperuisse eumque ut conata sua adiuvaret obsecravisse; arma in Ulixis potestatem venisse et Actorem audaciam eius mirantem de processu coeptorum Diomedem ad navem relictum certiorum fecisse; Philocteta expergefato hunc accessisse et aperte professum esse a Graecis ad eum reducendum se missum esse; denique ei contigisse ut Philoctetam mitigatum secum ad navem deduceret. Petersen³³ Ulixem a Philocteta invitatum ut vitae suae particeps fieret ad certamen hunc scopo definito provocavisse eumque arcum manibus teneret nomen professum et hortatum esse ut Troiam se sequeretur; repudiatum a Philocteta eum abisse minantem se cum Diomede rediturum et per vim illum abducturum esse; venisse deinde legatos Phrygum, tamen a Philocteta ipso adversus barbaros universi populi Graeci rem defendente repudiatos esse, praesertim cum Ulixes cum Diomede rediens partes Graecorum ageret; neque vero Ulixi contigisse, ut Philoctetam oraculorum inter se contradicentium vanitatem monstrantem commoveret ad animum cum Graecis reconciliandum, dum deus qui dicitur ex machina salutem et victoriam Philoctetae praeunantians intercederet eumque adhortaretur, ne deorum voluntati resisteret. Nauck³⁴ de Philocteta Euripidea nihil fere protulit nisi de prologo et de eo actu, quo inter Troianos et Ulixem cui Diomedes dicitur adesse certabatur; ad finem fabulae Minervam Philoctetae fore ut eius morbo mederetur et ingentem gloriam adipisceretur pollicitam ut in castra Graecorum rediret persuasisse putavit. Amplius de Euripide egit Wecklein³⁵: parodo acta legatos Troianorum prodisse qui Philoctetam ipsis conciliarent; quorum spem ad irritum cecidisse, cum Ulixes intercedens communem Graecorum rem contra barbaros defenderet et Philoctetae persuaderet ut eos repudiaret; deinde Diomedem mercatoris veste indutum venisse et promississe se utrumque domum reducturum esse; cum ad illius mercatoris navem descendere pararent, Philoctetam vehementissimis pedis doloribus correptum ne procederet impeditum esse; cuius vulnus cum Ulixes curaret, Diomedem arcu potitum esse; tum Ulixem quis esset professum a Philocteta petisse ut irae moderaretur, tamen repulsam tulisse; denique Minervam quae Ulixi se adfore pollicita esset intercessisse et Philoctetam Troiam ire iussisse. Neumann³⁶ Philoctetam morbi impetu victum a Diomede, cum Ulixes crus teneret et alligaret, arcu privatum esse suspicatus est; priusquam vero legati Phrygum advenirent, illum aliqua ratione arma recuperavisse; tamen Ulixis opera Troianos repudiatos esse, cum ille nomen pronuntiaret et summo barbarorum odio Philoctetam impletum tanta pugnandi et gloriae adipiscendae cupiditate incenderet, ut sua sponte in gratiam cum Graecis rediret.

Quarum sententiarum a viris doctis prolatarum cum nulla ita placeat ut eam omni a parte probem, quae ad fabulam restituendam animadvertenda sint denuo quaeram. Primum quidem Diomedem ab Euripide mutata forma inductum esse Wecklein recte coniecisse supra dixi, cum Philoctetam, quo erat omnium Graecorum odio, ne ei quidem temperaturum fuisse si agnovisset manifestum esset. Atque sunt quaedam quibus probetur Diomedem mercatoris veste usum processisse qua de causa, quae de ea re Wecklein protulit, repetere liceat. Ulixem profitentem se noctu Graecorum insidias clam effugisse nave parva Lemnum venisse necesse est. Cum vero id animo ageret, ut Philoctetam secum Troiam duceret, maiore nave ei opus erat. Navigandi autem occasionem non habuisset, nisi Diomedem ad navem remanere et in tempore adesse iussisset. Id igitur negotium Diomedi datum erat, ut falsis promissis Philoctetam ad se alliceret et ad navem deduceret et deceptum Troiam veheret. Quae cum ita essent Diomedes mutata forma prodierit necesse est, ne inimicorum insidiis circumveniri se Philocteta ab initio sentiret. Mercatoris igitur veste indutum eum productum esse probabilissime Wecklein coniecit ex fragmento docte correcto 793:

*μακάριος ἔστις ἐν τρυφῶν οἴκοι μένει
ἐν γῆ δ' ὁ φόβος, καὶ πάλιν ναυτίλλεται.*

³¹ l. l. 516 ssq.

³² Euripides restitutus I, 353 ssq.

³³ De Philocteta Euripidea, diss. Erlangen 1862, 11 ssq.

³⁴ l. l. 19.

³⁵ Sitz.-Ber. 130 ssq. et Stoffe u. Wirkung 9 ssq.

³⁶ l. l. 15 ssq.

Haec pronuntiantem Diomedem in scenam prodisse, cum ad insulam tempestate delatum se esse diceret et si incolumis domum revertisset numquam pericula navigandi subiturum se esse voveret. Ita occasio Philoctetae falsis promissis ad navem alliciendi data est neque dubito quin Wecklein ita Euripidem instituisse rem recte coniecerit. Apud Sophoclem simili ratione speculatorem nautae veste indutum produci mirum esse non potest, cum tragicos poetas posteriores saepius ad priorum exempla redisse eorumque bene inventa adhibuisse constet. Qua in parte fabulae Diomedes in scenam prodierit plane demonstrari cum non possit, id tamen contendo Phrygibus et Ulixem apud Philoctetam certantibus eum in scena non fuisse, cum quattuor histriones tragicis Graecorum poetis praesto non fuerint. Aut priusquam Troiani processerunt aut postquam abierunt Diomedes productus est.

Aliqua ratione Ulixem contigisse ut armis Philoctetae potiretur Dio cum certis verbis dixerit manifestum est: *ἦν γὰρ ἡ τῶν Φιλοκλήτου τόξων εἴτε κλοπήν εἴτε ἀρπαγήν δεῖ λέγειν*. Philoctetam vero priusquam Troianorum legati advenirent armis privatum esse, id quod Welcker et Petersen putaverunt, verisimile non est, cum Troianorum plurimum interfuerit necesse sit Philoctetam cum armis Herculis secum Troiam ducere; armis si privatus erat, quid eo certamine verborum opus erat? Accedit quod nonnullarum urnarum Etruscarum imaginibus caelatis³⁷ Philoctetam Troianis praesentibus arma manu tenere plane demonstratur. Quas imagines cum ad Sophoclis Philoctetam spectare Brunn (p. 81) et Schlie (p. 139) suspicarentur, primus quod sciam Ribbeck ad Euripidem, cuius tragoedia per Accium poetam Romanum operariis Etruscis cognita esset, pertinere suo iure demonstravit. Illis in imaginibus Philocteta ante antrum stans arcumque et sagittas manu tenens videtur; cum duobus iuvenibus, quorum alter pileo Phrygio depictus est, colloquitur; ab altera parte Ulixes procedit ut illum ne Troianos quorum navis in extrema imagine aspicitur sequatur, impediatur. Itaque Troianis procedentibus arma in manibus Philoctetae fuisse argumentis gravissimis demonstratur. Neque vero probabile est, id quod Neumann coniecit, Philoctetam armis illum quidem privatum esse, sed priusquam Phryges procederent ea recuperavisse. Ita Sophocles, qui Neoptolemum arma Philoctetae reddentem fecit, rem instituit; Euripidem eadem ratione usum esse nego, nisi forte Ulixem virum versutissimum et callidissimum ea negligentia fuisse putas.

Id vero ad fabulam restituendam multum valere puto. Eum actum, quo Euripides Troianos et Ulixem apud Philoctetam verbis certantes fecit, in fine ipso fabulae non fuisse intellegitur. Neque vero minus probabile legatos Troianos parodo chori acta statim in scenam productos esse. Etenim is actus, quo summam suam dicendi vim Euripidem prae se tulisse manifestum est, certo continuit eam partem tragoediae, qua efficitur illa fortunarum commutatio quam peripetiam Graeci vocant. Quam peripetiam neque in primo neque in extremo fabulae actu fuisse constat. Itaque inter parodum chori eumque actum, quo Troiani processerunt, aliam quandam partem tragoediae interiectam fuisse credendum est; quae quidem ea pars fuerit iis quae nobis sunt subsidiis demonstrari non potest; Actorem in ea productum esse verisimile est. Concedere igitur debemus nos eam partem fabulae Euripideae, quae post parodum chori acta est, restituere non posse neque nisi de exitu fabulae quicquam proferri licere.

Neque tamen de exitu fabulae omnia manifesta sunt. Quaeritur enim utrum Ulixes, cum apud Philoctetam communem rem Graecorum contra barbaros defenderet, nomen professus sit necne. Quod mihi quidem non probatur; etenim si Philocteta in prologo profitentem Graecum se esse subinde sagittis se perfossurum esse minatus est, nonne etiam maiore ira eum inflammari verisimile est, cum ipsum Ulixem coram videt? Immo vel ea re Ulixes eum induxisse videtur ut Troianos repudiaret, quod ipse cum Atridis et Ulixem inimicissimum se esse professus esset tamen communem Graecorum rem contra barbaros defendit. Priusquam vero quis esset pronuntiaret armis Philoctetam privavit.

Qua ratione sagittis et arcu potitus sit certis argumentis demonstrari non potest, quamquam plerique interpretes etiam in Euripidis fabula Philoctetam morbi impetu correptum esse cum ex fragmento 792 supra laudato tum ex imaginibus quibusdam urnarum Etruscarum³⁸ intellegi putaverunt. Versum illum non satis valere, cum apte prologo tribueretur, supra dixi, neque Dionis verbis his³⁹: *αὐτός τε οὐχ ἡδὲς ξογγενέσθαι, ὅταν ἡ ὀδύνη προσπέσῃ* certo demonstrari eam rationem ab Euripide adhibitam esse puto. Illarum autem imaginum una tantum in parte (6 et 7) videmus Philoctetam ante antrum in saxo sedentem, cuius pedem alterum fascia alligatum Ulixes manu tenet, ut Diomedes a tergo accedens arcum et pharetram, quae lapidi acclinata est, impedito illi eripere possit. Ea ratio magis ad drama satyricum

³⁷ Brunn, I relievi delle urne Etrusche tav. 69–70, 1–3; Schlie, Die Darstellung des troischen Sagenkreises auf etruskischen Aschenkisten 139 ssq.; Ribbeck l. l. 396.

³⁸ Brunn l. l. tav. 71–72, 4–7; Schlie l. l. 134 ssq.; Ribbeck l. l. 395; Neumann l. l. 15.

³⁹ or. 59 in fine.

quam ad tragoediam quadrare videtur neque multum proficit quod Wecklein⁴⁰ scripsit: Allein der Raub ging offenbar nicht vor den Augen der Zuschauer vor sich, sondern wurde von dem aus der Grotte tretenden Diomedes erzählt. In imaginibus alterius partis nr. 1–2 eadem ratione Philoctetam ante antrum sedentem videmus in lapide, cui arma acclinata sunt; ante eum stat galero quem in capite habet et barba et specie insignis Ulixes, ad quem graviter loquentem non solum aures sed etiam mentem admovet, ut Diomedes altera a parte accedens nihil opinantem armis privare possit. Utra earum imaginum series ad Philoctetam Euripidis spectet cum certo demonstrari non possit, neglegendas eas esse censeo neque quicquam aliud ex iis, quae nobis adiumenta sunt, intellegi contendo nisi Philoctetam, priusquam Ulixes nomen profiteretur, aliqua ratione armis privatum esse.

Quoniam de plurimis fabulae Euripideae actibus nihil certi pronuntiari posse confirmavi, tamen qui exitus tragoediae fuerit aliqua cum probabilitate demonstratur. Prodierunt in scenam legati Troiani, quorum principem Paridem ipsum fuisse Hartung probabiliter coniecit, et Philoctetam sibi conciliare studuerunt. Paris cum se ipsum auctorem belli Philoctetaeque malorum professus esset, eum oravit et obsecravit ne id sibi culpae daret; venisse se a Troianis non possit, scelus expiaret et ab illo petere ut Troiam se sequeretur; vaticinium editum esse futurum non esse ut Troia caperetur, nisi Graeci illum cum armis Herculis arcessivissent; videret ne in manus eorum incideret, qui omnis misericordiae expertes Lemni illum reliquissent; immo cum Troianis se conciliaret, ut et Graecos pro iniuria accepta ulcisceretur et cum honore Troiae viveret; magna praemia Phryges illi si obsequeretur et urbem ab interitu defenderet promittere ipsumque urbis imperium offerre; ne dubitaret se sequi neve tanta dona ultro oblata aspernaretur, cum ne deos quidem lucra facere pudere manifestum esset (frgm. 794):

*ὄργῃς δὲ γ' ὡς κ' ἂν θεοῖσι κερδαίνειν φίλον,
θανυμάζεται δ' ὅ πλείστον ἐν ναοῖς ἔχων
χρυσόν. τί δῆτα καὶ σὲ κωλύει λαβεῖν
κέρδος, παρόν γε κάζομοιοῦσθαι θεοῖς.*

Tantis pollicitationibus quin Philocteta, quo erat odio cum Graecorum tum Atridarum et Ulixis, commotus sit ut Paridem se secuturum esse promitteret non est quod dubitemus; iamque in eo erat ut cum Troianis ad navem descenderet, cum Ulixes veritus ne labores sui ad iritum caderent intercessit et cum non suam sed omnium Graecorum rem contra barbaros se agere profiteretur, his verbis coepit (frgm. 796 et 797):

*ὑπὲρ γε μέντοι παντὸς Ἑλλήνων στρατοῦ
αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἔῃν λέγειν.
λέξω δ' ἐγὼ, κ' ἂν μὲν διαφθεῖραι δοκῆς
λόγους ὑποστάς αὐτὸς ἰδικοχρέναι.
ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γὰρ πράγματ' αὐτ' εἶση κλέων,
ὃ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμψανίζετω λέγων.⁴¹*

„Ich will reden, obwohl er mir den Hauptstoff der Entgegnung durch das eigene Geständnis seiner Schuld vorweg genommen hat; aber während der über seine Person zu sprechen hat, werde ich nur Tatsachen darlegen.“ Miratus sane est Philocteta, quod is, qui paulo ante inimicissimum Graecorum se professus erat, Graecorum rem contra barbaros defendit. Neque vero dubium est quin postremo Ulixi contigerit, ut erat Graecorum eloquentissimus et callidissimus, ut Philoctetam de Graeci adversus Graecos officio admonitum commoveret ne Troianos sequeretur. Fortasse Philocteta, cum vaticinium quo Graeci ad aram Chrysaee deae immolare iussi erant meminisset, vaticiniis fidem nullam se habere his verbis dixit (frgm. 795):

*τί δῆτα θεοῖσι μαντιοῖς ἐνήμενοι
σαφῶς διόμνυσθ' εἰδέναι τὰ δαιμόνων;
οὐ τῶνδε χειρῶναπτες ἀνθρώποι λόγων.
ὅστις γὰρ ἀρχεῖ θεῶν ἐπίστασθαι πέρι
οὐδὲν τι μᾶλλον εἶδεν ἢ πείθειν λέγων.*

Infecta igitur re Troiani abierunt.

Ulixes postquam consilia Troianorum vana reddidit omnes nervos contendit, ut Philoctetam secum in castra Graecorum abduceret. Itaque chori stasimo interposito Diomedem mercatoris veste indutum

⁴⁰ Sitz.-Ber. 138.

⁴¹ Fragmenti 797 verba perperam tradita sagacissime correxit et interpretatus est Wecklein, Sitz. Ber. 131 sq.